

**АНАЛІЗ СПОЖИВАННЯ ОСНОВНИХ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ В
УКРАЇНІ У 2008–2015 РОКАХ**

С. П. Червона,

*кандидат економічних наук, доцент,
в. о .професора кафедри статистики,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

Анотація. За даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України проаналізовано основні тенденції зміни сукупних ресурсів та окремих складових сукупних витрат, розглянуто споживання основних продуктів харчування та оцінено достатність їх споживання, оцінено диференціацію енергетичної цінності добового раціону харчування залежно від розміру середньодушових сукупних доходів.

Аннотація. По данным выборочного обследования условий жизни домохозяйств Украины проанализированы основные тенденции изменения совокупных ресурсов и отдельных составляющих совокупных расходов, рассмотрено потребление основных продуктов питания и оценена достаточность их потребления, оценена дифференциация энергетической ценности суточного рациона питания в зависимости от размера среднедушевых совокупных доходов.

Abstract. According to a sample survey of household living conditions in Ukraine to analyze the main trends and aggregate resources of the individual components of aggregate expenditure. Despite the increase in total resources of households in 2015 increased significantly the share of expenditure on food and non-alcoholic beverages and the share of expenditure on housing, water, electricity, gas and other fuels, which is explained by a significant increase in tariffs for housing and communal services is the depreciation of the national currency . As a result, the share of expenditure to meet the cultural and other intangible benefits Ukrainian households decreases, which indicates a decline in the standard of living in our country.

The author examined the consumption of basic foodstuffs and assess the adequacy of their consumption. Indices rational enough to show that in the period studied only vegetable oil, grain products and up to 2013 for fish and fishery products exceed the actual consumption of rational norms. Indices minimal sufficiency of consumption of basic foodstuffs on vegetable oil, grain products, fish and fish products, meat and meat products, vegetables and melons, sugar and eggs meet the physiological needs up to 2015 in these products. For other foods there is a significant discrepancy between the minimum, rational norms and the actual consumption of the average citizen of Ukraine.

Diet quality indicators analyzed by the energy value of the daily diet. Rated differentiation of the energy value of the daily diet, depending on the size of average total income: the higher the income, the greater the energy value of the daily food ration, which is confirmed by the author calculated differentiation factor.

Постановка проблеми. У статті 48 Конституції України зазначено, що “кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім’ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло” [1]. Одним з індикаторів продовольчої безпеки, рівня життя населення країни, а також одним з основних факторів підтримання життєдіяльності й здоров’я людини є забезпечення її здоровим й повноцінним харчуванням. Соціально-економічні зміни, що відбуваються в українському суспільстві, істотно впливають на можливості пересічного українця щодо повноцінного й збалансованого харчування, задоволення принаймні раціональних норм споживання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних та практичних питань означеної проблеми приділяли такі вчені як М. Бабієнко, Є. Бузовський, О. Варченко, О. Гойчук, Л. Греков, Я. Жаліло, О. Крупа, А. Кузьмін, І. Кушнір, П. Лайко, Т. Лозинська, А. Мірошниченко, В. Олійник, Б. Пасхавер, В. Русан, П. Руснак, В. Скороход, О. Собкевич, Р. Тринько, І. Ус, А. Юрченко та ін. Проте, незважаючи на чисельні дослідження цієї проблеми, значна кількість її аспектів потребує постійного моніторингу та аналізу.

Метою дослідження є аналіз основних тенденцій споживання населенням України основних продуктів харчування та оцінка раціональної та мінімальної достатності їх споживання протягом 2008–2015 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Споживання продуктів харчування залежить від рівня матеріального добробуту, що визначається ресурсами (доходами), якими володіє українець. Так, відповідно до закону німецького економіста Е. Енгеля щодо залежності частки споживання продуктів харчування від рівня доходів сім’ї, чим бідніше сім’я, тим більша частка її сукупних витрат йде на придбання продуктів харчування. Зі зростанням доходів сім’ї питома вага витрат на харчування скорочується, частка витрат на квартиру, світло, одяг, паливо майже не змінюється, а питома вага всіх інших витрат збільшується [5].

В Україні ця теза не знаходить підтвердження (табл. 1, за даними [4]).

Таблиця 1

Сукупні ресурси та структура сукупних витрат домогосподарств України у 2008–2015 рр.

(у середньому за місяць, у розрахунку на одне домогосподарство)

Показник	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Сукупні ресурси, грн	2892,8	3015,3	3469,1	3841,7	4134,2	4454,2	4563,3	5231,7
Частка витрат у загальних сукупних витратах, %:								
– на продукти харчування та безалкогольні напої	48,9	50,0	51,6	51,3	50,2	50,1	51,9	53,1
– на одяг і взуття	5,9	5,6	6,1	5,8	6,1	6,0	6,0	5,7
– на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива	9,1	9,4	9,3	9,6	9,9	9,5	9,4	11,7
– інші витрати	36,1	35,0	33,0	33,3	33,8	34,4	32,7	29,5

Незважаючи на зростання сукупних ресурсів домогосподарств у 1,81 раза, у 2015 році значно зросла частка витрат на продукти харчування та безалкогольні напої (на 8,6% порівняно з 2008 роком і на 2,3% – з 2014 роком) та частка витрат на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива (на 28,6% порівняно з 2008 роком і на 24,5% – з 2014 роком), що пояснюється значним зростанням тарифів на житлово-комунальне обслуговування, збільшенням споживчих цін та знеціненням національної валюти. Відповідно, частка витрат на задоволення культурних та інших нематеріальних благ домогосподарств України зменшується (порівняно з 2008 роком – на 16,2%, а з 2014 роком – на 9,0%), що свідчить про зниження рівня життя в Україні за аналізований період.

Про зниження рівня життя в Україні свідчать і дані вибіркового обстеження “Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів” [6]. Так, за оцінкою матеріального добробуту протягом досліджуваного періоду в Україні збільшилася на 27,1% частка домогосподарств, що віднесли себе до бідних, яка у 2015 році досягла 72,3%; частка домогосподарств, що віднесли себе до небідних, але ще й не до представників середнього класу, зменшилася на 34,5% і у 2015 році становила 27,0% проти 41,2% у 2008 році (рис. 1, за даними [6]).

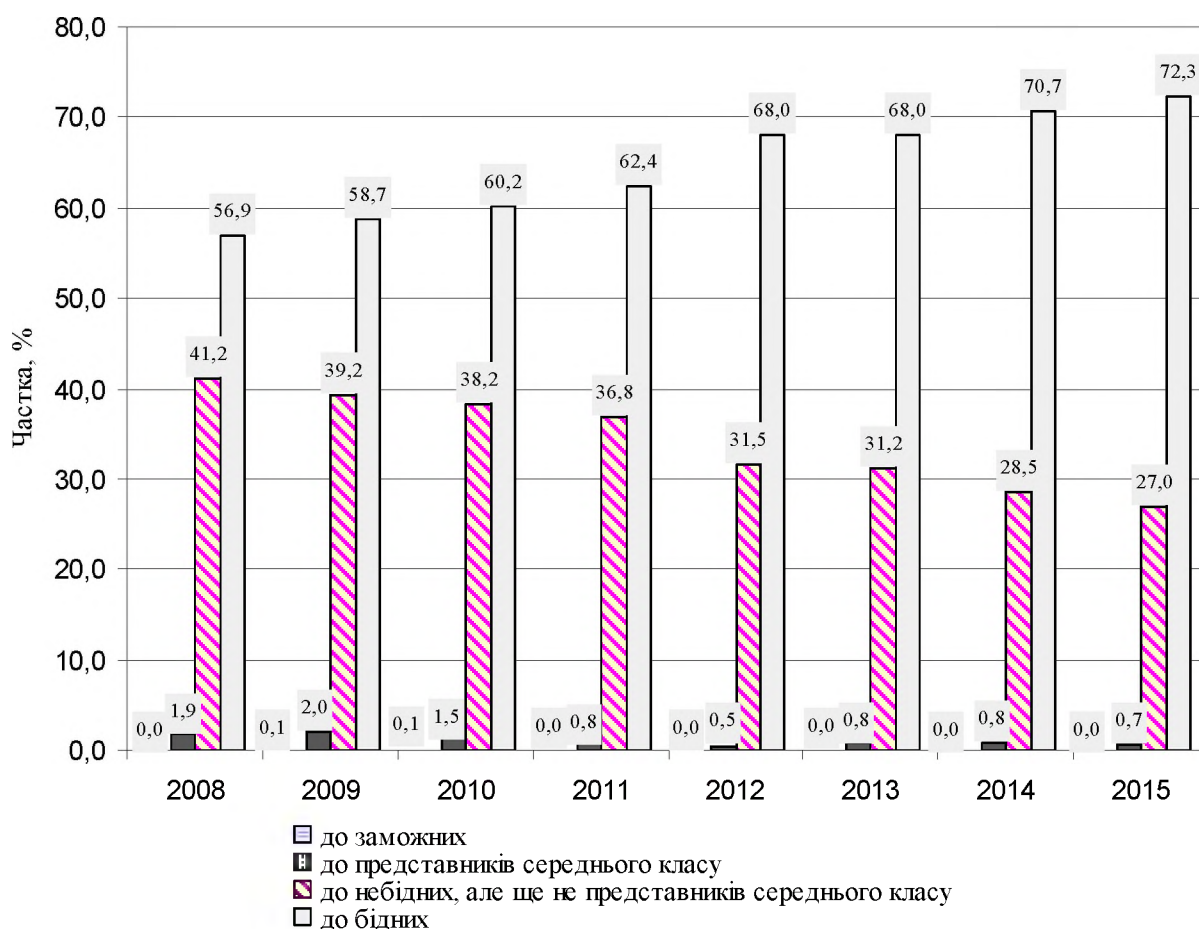


Рис. 1. Розподіл домогосподарств України за оцінкою матеріального добробуту у 2008–2015 рр.

При цьому збільшується частка домогосподарств, які постійно відмовлялися собі у найнеобхіднішому, крім харчування; протягом досліджуваного періоду вона зростає на 31,3%. При цьому частка домогосподарств, яким не вдалося забезпечити навіть достатнє харчування, у 2015 році порівняно з 2008 роком збільшилась майже у 1,9 рази і досягла 4,9% (рис. 2, за даними [6]). Відповідно, на 51,2% та на 11,8% у 2015 році порівняно з 2008 роком зменшилися частки домогосподарств, які зазначили, що доходів їм було достатньо і вони робили заощадження, а також доходів їм було достатньо, але вони заощадження не робили.

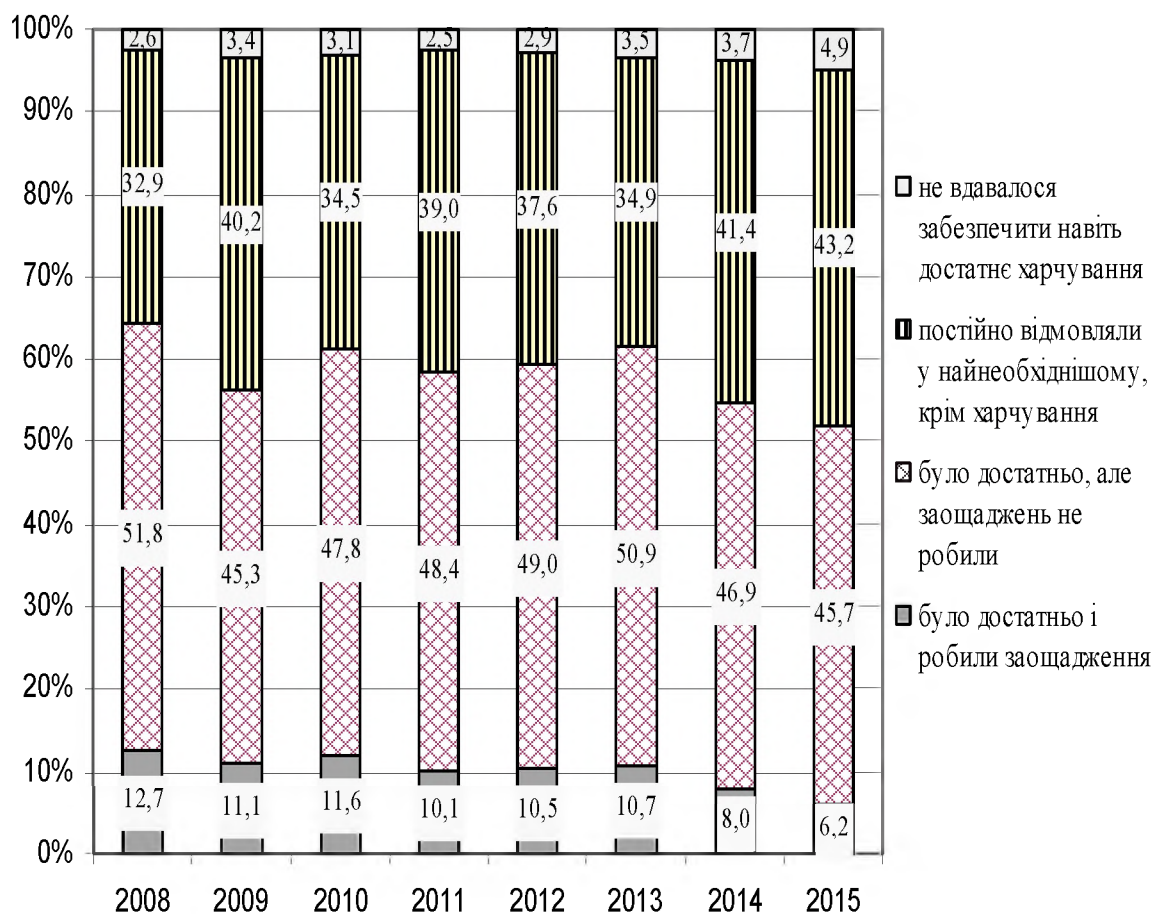


Рис. 2. Розподіл домогосподарств України за самооцінкою рівня їх доходів у 2008–2015 рр.

Про рівень і якість життя, про стабільність у країні свідчать також рівень і структура споживання продуктів харчування. Споживання основних харчових продуктів на душу населення в Україні у 2008–2015 рр. не тільки не досягло раціональних норм, а й за окремими важливими групами продуктів було нижче за мінімальні норми споживання (табл. 2, за даними [3; 4]).

**Споживання основних продуктів харчування в Україні у 2008–2015 рр.
(з розрахунку на одну особу за рік)**

Продукти харчування	Мінімальні норми	Раціональна норма (за МОЗ України)*	Рік							
			2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Хліб і хлібні продукти, кг	94,0	101,0	115,2	111,6	111,6	110,4	109,2	108,0	108,0	102,0
М'ясо і м'ясопродукти, кг	52,0	80,0	61,2	57,6	61,2	61,2	61,2	61,2	58,8	55,2
Молоко і молочні продукти, кг	341,0	380,0	271,2	237,6	229,2	226,8	235,2	242,4	243,6	237,6
Риба і рибопродукти, кг	12,0	20,0	25,2	21,6	21,6	20,4	20,4	21,6	19,2	14,4
Яйця, шт.	231	290	240,0	240,0	240,0	240,0	240,0	240,0	240,0	228,0
Овочі та баштанні, кг	105,0	161,0	111,6	121,2	114,0	121,2	122,4	112,8	108,0	105,6
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград, кг	68,0	90,0	44,4	43,2	44,4	44,4	45,6	50,4	44,4	37,2
Картопля, кг	96,0	124,0	100,8	96,0	91,2	92,4	91,2	84,0	82,8	79,2
Цукор, кг	32,0	38,0	40,8	38,4	36,0	37,2	37,2	36,0	36,0	33,6
Олія та інші рослинні жири, кг	8,0	13,0	21,6	22,8	21,6	21,6	21,6	20,4	20,4	19,2

* За термінологією МОЗ України «Орієнтований набір продовольчої сировини і харчових продуктів для забезпечення у середньому на душу населення на 2005–2015 рр.»

В Україні, як свідчать розраховані індекси достатності споживання основних продуктів харчування [2], протягом досліджуваного періоду лише для олії, хлібних виробів, риби і рибопродуктів фактичне споживання перевищувало раціональні норми, хоча споживання риби і рибопродуктів з 2014 року стало нижче раціональної норми (табл. 3, за даними [4]). Для решти основних продуктів харчування мали місце значні невідповідності раціональних норм і фактичного споживання середньостатистичним мешканцем України.

**Індекси достатності споживання основних продуктів харчування
в Україні у 2008–2015 рр.**

Продукти харчування	Індекс достатності споживання основних продуктів харчування (раціональний)							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Хліб і хлібні продукти, кг	1,141	1,105	1,105	1,093	1,081	1,069	1,069	1,010
М'ясо і м'ясопродукти, кг	0,765	0,720	0,765	0,765	0,765	0,765	0,735	0,690
Молоко і молочні продукти, кг	0,714	0,625	0,603	0,597	0,619	0,638	0,641	0,625
Риба і рибопродукти, кг	1,260	1,080	1,080	1,020	1,020	1,080	0,960	0,720
Яйця, шт.	0,828	0,828	0,828	0,828	0,828	0,828	0,828	0,786
Овочі та баштанні, кг	0,693	0,753	0,708	0,753	0,760	0,701	0,671	0,656
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград, кг	0,493	0,480	0,493	0,493	0,507	0,560	0,493	0,413
Картопля, кг	0,813	0,774	0,735	0,745	0,735	0,677	0,668	0,639
Цукор, кг	1,074	1,011	0,947	0,979	0,979	0,947	0,947	0,884
Олія та інші рослинні жири, кг	1,662	1,754	1,662	1,662	1,662	1,569	1,569	1,477

Якщо ж розрахувати індекси мінімальної достатності споживання основних продуктів харчування, то побачимо, що споживання олії, хлібних виробів, риби і рибопродуктів, м'яса та м'ясопродуктів, яєць, овочів та баштанних і цукру на одну особу задовольняють фізіологічну потребу, а для решти основних продуктів харчування існують значні невідповідності мінімальних норм і реального споживання середньостатистичним мешканцем України (табл. 4, за даними [4]).

Таблиця 4

**Індекси мінімальної достатності споживання
основних продуктів харчування в Україні у 2008–2015 рр.**

Продукти харчування	Індекс мінімальної достатності споживання основних продуктів харчування							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Хліб і хлібні продукти, кг	1,226	1,187	1,187	1,174	1,162	1,149	1,149	1,085
М'ясо і м'ясопродукти, кг	1,177	1,108	1,177	1,177	1,177	1,177	1,131	1,062
Молоко і молочні продукти, кг	0,795	0,697	0,672	0,665	0,690	0,711	0,714	0,697
Риба і рибопродукти, кг	2,100	1,800	1,800	1,700	1,700	1,800	1,600	1,200
Яйця, шт.	1,039	1,039	1,039	1,039	1,039	1,039	1,039	0,987
Овочі та баштанні, кг	1,063	1,154	1,086	1,154	1,166	1,074	1,029	1,006
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград, кг	0,653	0,635	0,653	0,653	0,671	0,741	0,653	0,547
Картопля, кг	1,050	1,000	0,950	0,963	0,950	0,875	0,863	0,825
Цукор, кг	1,275	1,200	1,125	1,163	1,163	1,125	1,125	1,050
Олія та інші рослинні жири, кг	2,700	2,850	2,700	2,700	2,700	2,550	2,550	2,400

Про якість раціону харчування свідчить показник “енергетична цінність добового раціону харчування”. В Україні протягом 2008–2015 рр. середньодобова калорійність харчування однієї особи хоч і знижувалась, проте значно перевищувала граничне (порогове) значення (2500 ккал) [2]: у 2008 році – на 41,4%, а у 2015 році – на 21,2% (рис. 3, за даними [4]).

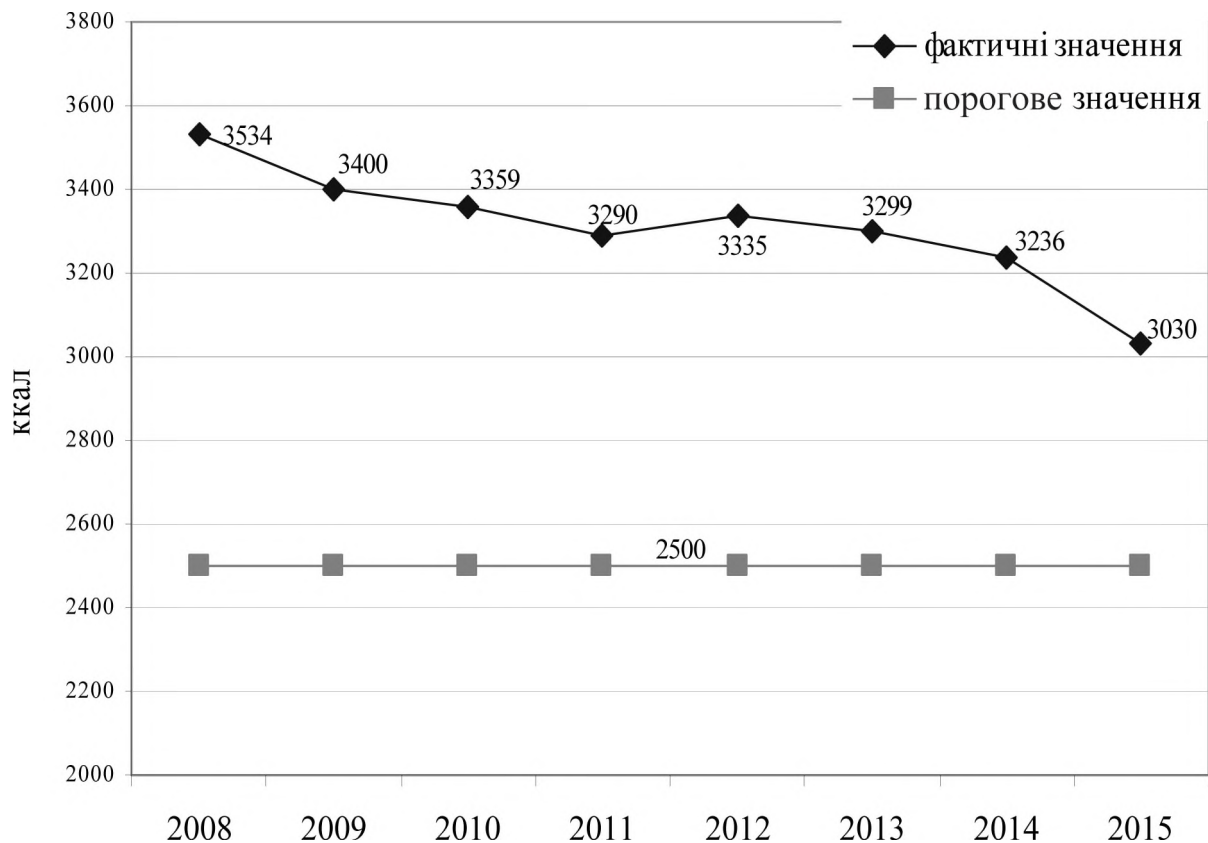


Рис. 3. Енергетична цінність середньодобового раціону харчування 1 особи в Україні у 2008-2015 рр.

Енергетична цінність середньодобового раціону харчування залежить від розміру середньодушових сукупних доходів: чим вище дохід, тим більше енергетична цінність раціону харчування (рис. 4 за даними [4] і власними розрахунками автора). Так, у кризовому 2009 році енергетична цінність добового раціону харчування 10% домогосподарств із найбільшим розміром середньодушових сукупних доходів у 1,536 раза перевищувала енергетичну цінність добового раціону харчування 10% домогосподарств із найменшим розміром середньодушових сукупних доходів. Найменша різниця між енергетичною цінністю добового раціону харчування десятої та першої децильної груп за розміром середньодушових сукупних доходів була у 2012 році та становила 1,312 раза.

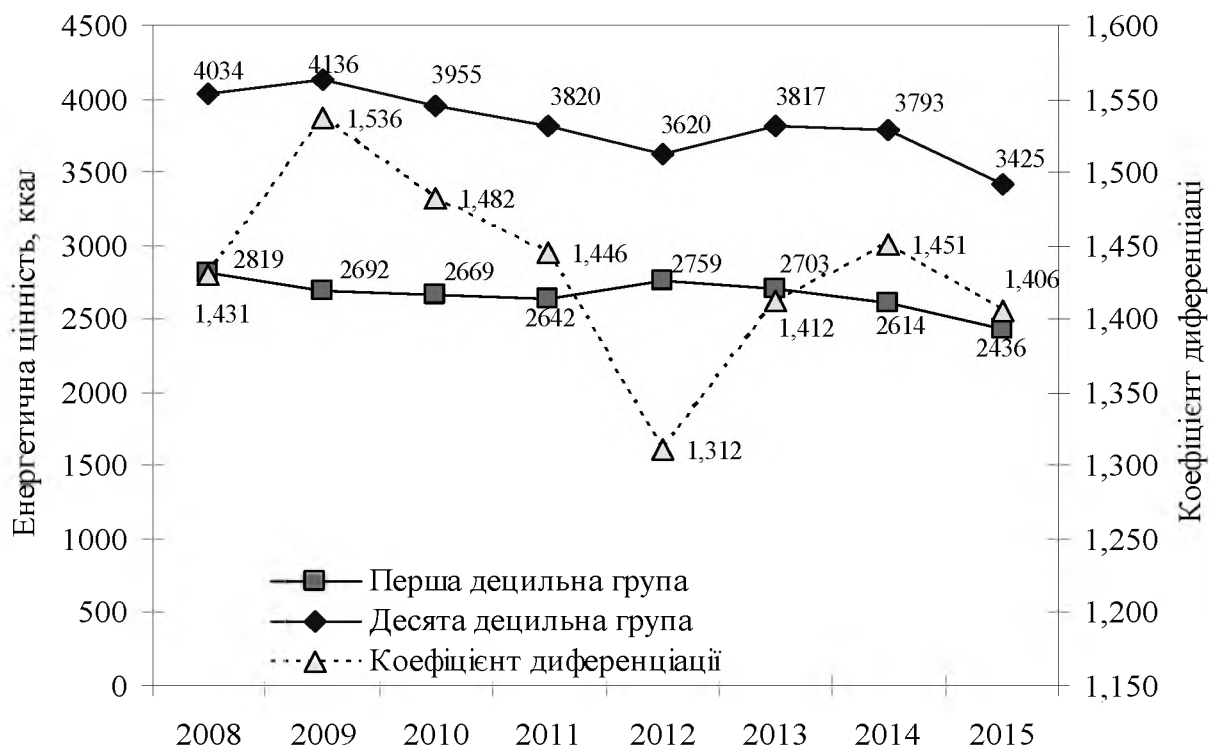


Рис. 4. Диференціація енергетичної цінності середньодобового раціону харчування однієї особи першої та десятої децильної груп за розміром середньодушових сукупних доходів в Україні у 2008–2015 рр.

У середньому протягом 2008–2015 рр. енергетична цінність добового раціону харчування 10% домогосподарств з найбільшим розміром середньодушових сукупних доходів у 1,434 раза перевищувала енергетичну цінність добового раціону харчування 10% домогосподарств з найменшим розміром середньодушових сукупних доходів. Розрахований автором коефіцієнт підтверджує існування диференціації енергетичної цінності харчування залежно від розміру середньодушових сукупних доходів.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Проведений аналіз показує, що, незважаючи на зростання сукупних ресурсів домогосподарств, у зв'язку зі збільшенням тарифів на житлово-комунальне обслуговування, споживчих цін та знеціненням національної валюти зростає частка витрат на продукти харчування та безалкогольні напої та частка витрат на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива; частка витрат на задоволення культурних та інших нематеріальних потреб домогосподарств України зменшилась. Протягом 2008–2015 років у країні збільшилися частки домогосподарств: 1) що віднесли себе до бідних; 2) які постійно відмовлялися собі у найнеобхіднішому, крім харчування; 3) яким не вдалося забезпечити навіть достатнє харчування.

Споживання основних продуктів харчування в розрахунку на одну особу населення в Україні у 2008–2015 рр. не тільки не досягло раціональних норм, а й за окремими важливими групами продуктів було нижче за

мінімальні норми споживання, що підтверджується індексами раціональної та мінімальної достатності споживання основних продуктів харчування. Визначено, що фактичне споживання за продовольчими групами “хліб і хлібопродукти” й “олія та інші рослинні жири” перевищує раціональну норму, що є свідченням незбалансованості харчування населення, яке намагається забезпечити власні енергетичні потреби за рахунок більш економічно доступних продуктів.

Якість раціону харчування було проаналізовано за допомогою показника “енергетична цінність добового раціону харчування”. З’ясовано, що в Україні протягом 2008–2015 рр. середньодобова калорійність харчування однієї особи хоч і знижувалася, проте суттєво перевищувала граничне (порогове) значення. У середньому протягом 2008–2015 рр. енергетична цінність добового раціону харчування 10% домогосподарств з найбільшим розміром середньодушових сукупних доходів у 1,434 раза перевищувала відповідний показник для 10% домогосподарств з найменшим розміром середньодушових сукупних доходів, що свідчить про існування диференціації енергетичної цінності харчування залежно від розміру середньодушових сукупних доходів.

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що протягом 2008–2015 років рівень життя в Україні знижувався. Тому, на нашу думку, керівництво держави повинно приділити значну увагу розробленню державної політики в соціально-економічній сфері, що дозволила б підвищити рівень життя пересічного українця.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 54к/96-ВР (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page>
2. Деякі питання продовольчої безпеки : Постанова Кабінету Міністрів України станом на 05.12.2007 р. № 1379 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-%D0%BF>
3. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.2000 р. № 656 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-%D0%BF>
4. Витрати і ресурси домогосподарств України (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) 2009–2016 : [стат. зб.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publdomogosp_u.htm – Назва з титул. екрана.
5. Економічний словник-довідник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://subject.com.ua/economic/dict/287.html>
6. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів (за даними вибіркового опитування домогосподарств) 2009–2016 : [стат. зб.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publdomogosp_u.htm – Назва з титул. екрана.